

İnsan Hakları Şehri Olmaya Namzet Bir Kent

SİNOP*

İnsan hakları şehri fikri, 1997 yılında Arjantin'in Rosario şehrinin İnsan Hakları Şehri olarak ilan edilmesiyle başlamıştır.

Doç. Dr. Mustafa YAYLA

* Yazarın önceki yazıları üzerine güncelleştirilerek hazırlanmıştır. Bkz. Mustafa Yayla (2019), "Şehir, Üniversite Ve İnsan Haklarının Yerelde Korunması", *I. İnsan Hakları Sempozyumu İnsan Haklarını Yeniden Düşünmek Bildiriler Kitabı*, THIEK, (474-500); Mustafa YAYLA, "İnsan Hakları ve Güvenlik", İdarecinin Sesi Dergisi, Mayıs-Haziran 2021

Fotoğraf: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/Sinop_Overview_2009.JPG

İstiklal Marşı şiirinde: " Ben ezelden beridir hür yaşadım hür yaşarım, hangi çığının bana zincir vuracakmış şaşarım" dizesiyle abidevi şahsiyet Akif (1873-1936), yine İstiklal Marşı yarışması için yazdığı fakat göndermediği nazmında "Doğduk güneşin doğduğu yerden aştık en aşılmaz tepelerden tarihi yarattık bu seferden Türk'üz bizi hürmetle selamlar insanlar, ufuklar ve asırlar" dizesiyle de Cenab Şehabettin (1870-1934), günümüzde *hayat hakkı, açlıktan/yoksulluktan ve korkudan emin olma hakkı ve özgürlük* olarak tanımlanan ve insan haklarının temel felsefesi olan *insani güvenliğin* bu dört unsurundan biri olan özgürlük olgusunun binlerce yıllık tarihimizdeki milletimizin hürriyete olan aşk ve bağlılığına işaret etmişlerdir.

İnsani güvenlik konusu insan haklarının temel felsefesi olup zikri geçtiği üzere dört ana unsur üzerine kurgulanmıştır.

İnsani güvenlik konusu insan haklarının temel felsefesi olup zikri geçtiği üzere dört ana unsur üzerine kurgulanmıştır. Günümüzde artık insan hakları olarak gelişen bu tarihi gelenek ve teamül aslında kadim kültürümüzde oldukça köklü ve evrensel değerlerle örtüşmektedir. İnsan haklarıyla örtüşen ve saygılı bir kadim kültür, geçmişten günümüze kurulabilecek en güçlü maddi ve manevi bağdır.

Milli Mücadele (1918-1922) yıllarında Sinop halkı, şahlanan Anadolu'yla bağımsızlığı kaybetmemek için Kuvay-ı Milliye¹ saflarında yer almıştır. Binlerce yıllık bu kadim gelenekten hareketle Sinoplular bütün maddi ve manevi imkanlarıyla Anadolu'nun diğer şehirleri gibi var *gücülle* bu uğurdaki *mücadelede* nice canlar kurban verilmiştir. Ayancık, Boyabat ve Merkez ilçelerden *özgür kalabilme mücadelesi* yolunda Milli Mücadele'de verilen binlerce *şehit*lerimiz bunun kanıtıdır. Hürriyete aşık olan Sinop bu haliyle

1 Efe, İsmail, "MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA SİNOP'TA GÜVENLİK VE LOJİSTİK FAALİYETLERİ". Karadeniz Araştırmaları 15 / 60 (Aralık 2018): 54-70

bu kutsal mücadelede en çok şehit veren illerimizdendir².

Ezelden bu yana hürriyete meftun kadim kültüre sahip Sinop halkı, 4 Ocak 1921 tarihinde Sinop Meclisi-i Umumisi (*İl Genel Meclisi*) altıncı oturumunda alınan şöyle bir karara şahit oluyor. Bu karar birkaç ay sonra Bahar'da Belediye tarafından düzenlenmesi planlanmış olan at yarışlarından elde edilecek gelirin tamamen Hilal-i Ahmer Cemiyetine (Kızılay) verilmesi yönünde olmuştur³.

Milli Mücadele yıllarındaki zor günlerde daha önce de zikri geçtiği üzere *insani güvenliğin* temel felsefesi olan hayat hakkıyla özgürlük hakkına ilaveten aklıktan ve korkudan emin olabilmek yolunda Sinop Liva Genel Meclisi'nde aldığı kararlar ile Sinop bahsi geçtiği üzere günümüzde tarihinden ve tecrübesinden aldığı ilhamla kendini bir *insan hakları şehri* olarak ilan etmeye ve *dünya insan hakları şehri forumuna* katılmaya layık olduğuna işaret etmektedir⁴.

İNSAN HAKLARI ŞEHİRLERİ

İnsan hakları insanın yaratılış ve fitratındaki onur ve şeref sebebiyle sırf insan olmaktan kaynaklanan ve doğuştan kazanılan haklardır. Bu yüzden insan hakları yasalarda yazılı olsa da olmasa da evrensel, dokunulamaz, vazgeçilemez ve transfer edilemez olarak herkes için her yer ve zeminde geçerli olan ve kaynağını doğal ya da ilahi hukuktan alan

İnsan hakları insanın yaratılış ve fitratındaki onur ve şeref sebebiyle sırf insan olmaktan kaynaklanan ve doğuştan kazanılan haklardır.

haklar olarak insanca yaşamanın ve insani güvenliğin de temel ilkeleridir.

"İnsan Hakları Şehri" fikriyle aslında 10 Aralık 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilen *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*'yle başlayan ve bu bağlamda onaylanan uluslararası diğer insan hakları belgelerinde ifade edilen temel hak ve özgürlüklerden çıkarılan politika ve programlara açıkça atıfta bulunarak çalışan bir yerel yönetim yani belediyeler kastedilir. İnsan Hakları Şehri fikir ve girişimleri büyük bir hız ve gelişme kaydetmiştir. İnsan hakları şehirleri girişimi artık teoriden uygulamaya geçmeye başlamış ve insan haklarına saygılı çok geniş bir yelpaze tarafından da destek bulunmaktadır.

İnsan hakları prensiplerini esas alan belediyeler kendilerini *insan hakları şehri* olarak bildirdiklerinde bu hakları yerelde en üst seviyede garanti ettiklerini ifade etmektedirler⁵. Böylece "İnsan hakları şehri" kavramıyla anayasalarda garanti edilen temel hak ve hürriyetlerin yerelde en yüksek düzeyde korunması ve uygulanması amacı kastedilmektedir. Bu minvalde, uluslararası seviyede insan hakları konusunda örnek bir

kent dönüşümü ortaya çıkmaktadır. O halde "İnsan Hakları Şehri" beyannamesinde bulunan yerel yönetimler bundan sonra kentle ilgili alınacak her nevi idari ve siyasi karar ve işlemlerinde insan haklarını ana ilke olarak değerlendireceklerini taahhüt etmektedirler.

İnsan hakları şehri diye ilan edilen yerel yönetimlerin gayelerinden biri de halkın insan hakları konusundaki farkındalık ve duyarlılığı artırmaktır. Bu nedenden dolayı şehrin yerel yönetimleri, herkes için insan hakları düşüncesiyle yola çıkarak kentte yaşayan halkın günlük yaşamlarında insan hakları konusunda bilinçli olmalarını beklemektedir. İnsan hakları şuuruyla birlikte yaşama yolunda medeni bir davranış sergilemeleri de talep edilmektedir. Böylece "İnsan Hakları Şehri" olduğunu ilan eden yerel yönetimler bundan böyle çağdaş insan hakları doğrultusunda karar verme, gerçekleştirme vb. süreçleri uygulamakla birlikte bu hakların geliştirilmesine yardımcı olacak yeni oluşumlara açık bir yönetim izleyeceklerdir. Bu süreçte, ulusal ve uluslararası insan hakları ile ilgili bağlantılar ve dayanışma da bu hususta önemli bir rol oynamaktadır. Bunların uygulanabilmesi için atılacak adımlar arasında insan hakları eylem planı ve insan haklarının yerel yönetim sisteminde kurumsal bir kimlik kazanması, bir izleme planı vb. hususlardır⁶.

"İnsan hakları şehri" fikri, 1997 yılında Arjantin'in *Rosario* şehrinin *İnsan Hakları Şehri* olarak ilan edilmesiyle başlamıştır. Arjantin'in üçüncü büyük şehri Rosaria sakinleri bir başka askeri diktayı engelleyebilmek genellikle şiddet ve toplumsal ötelemeyi durdurabilmek amacıyla böyle bir teşebbüse girişmişler. Daha son-

2 "Kurtuluş Savaşı Yıllarında Sinop", Sinop Bilim Kültür Eğitim Derneği, (Sinopbilke.Com) E.T. 10.04.2022

3 *Sinop Livası Meclis-i Umumisi Zabıt Ceridesi* 1338: 18) <https://Acikerisim.Tbmm.Gov.Tr/Xmlui/Bitstream/Handle/11543/3155/197405713.Pdf?Sequence=1&isallowed=Y>, E.T.14.04.2022

4 <http://Www.Whrfc.Org/En> E.T.Ş 13.03.2022

5 Michele Grigolo, "Local Government And Human Rights: Some Critical Reflections", 49 Colum. Hum. Rts. L. Rev. 67 (2017-2018)

6 "İnsan Hakları Kenti Viyana", <https://Www.Wien.Gv.At/Tr/Birarada/Insanhaklari.Htm> E.T. 11.11.2018

ra insan hakları aktivistleri “insan hakları şehri” misalini sürdürebilir bir politikaya çevirebilmek ve kamu vicdan ve bilincini geliştirmeye çalıştılar. Bununla ilintili “İnsan Hakları Şehirleri” teşebbüsü düşüncesi bilhassa PDHRE⁷ tarafından birçok mekanizma aracılığıyla yayılmıştır.

1998’de Barcelona Rosaraiio şehri ni rol model olarak daha da ileriye götürerek Fransa’nın St. Denis şehriyle işbirliği yaparak “Şehirde İnsan Haklarının Korunması Avrupa Şartı” konusunda öncülük edip yol göstermiştir. Bu şart bazı Avrupa şehirleri, insan hakları sivil toplum örgütleri, insan hakları uzmanları, idari ve siyasi vb. birçok katılımcıların müsterek kararıyla olmuştur.

Avusturya’nın Graz şehri kendini Avrupa’da ilk *İnsan Hakları Şehri* olarak bildirimde bulundu. Artık şehirde alınan kararlar ve yapılan faaliyetlerin insan haklarına aykırı olmayacağı ve uyumlu olarak insana ve onun onuruna saygı bağlamında önce bir insan hakları eleğinden geçirilecek sonra onaylanacaktır. Sonuç olarak da burada olan herkes *insan hakları* konusunda belli zaman aralıklarıyla bilgilendirilecektir. Uygulamada bir insan hakkının ihlali durumunda halktan tepkilerini insan hakları bağlamında göstermeleri istenmekteydi.

Yerel yönetimlerin uluslararası temsilcisi ve en büyük teşkilatı olan *Birleşik Şehirler ve Yerel Yönetimler*(UCLG), *Sosyal İçerme, Katılımcı Demokrasi ve İnsan Hakları Komitesi* oluşturuldu⁸. Bu Komite, insan hakları konusunda dünya çapındaki sayılı belediyeler arasındaki bilgi ve tecrübe akışını temsil

Yerel yönetimlerin uluslararası temsilcisi ve en büyük teşkilatı olan Birleşik Şehirler ve Yerel Yönetimler (UCLG), Sosyal İçerme, Katılımcı Demokrasi ve İnsan Hakları Komitesi oluşturuldu

ederek insan haklarının yerelde korunmasını daha da etkinleştirmektedir. İnsan hakları şehirleri kavramını ve tanınmasını geliştirmek için 10 yılı aşan gayretin semeresi olarak Komite, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin ilkelerinin bu kentlerde izlenmesinden sorumlu olmuştur⁹.

İnsan hakları şehirleri faaliyet ve etkinliklerinin artık sağlam temeller üzere oturduğu görülmektedir. Güney Kore’nin Gwangju şehrinde 2011 yılında ilk “Dünya İnsan Hakları Kentleri Forumu” düzenlendi. “İnsan hakları kenti/şehri” düşüncesinden hareketle insan hakları fikri temel değerler ve yol gösterici ilkeler olarak yerel toplumda kilit bir rol oynayacaktır. Bundan dolayı Hem yerel bir topluluk hem de sosyo-politik bir süreç söz konusu olduğu görüşünden hareketle farklı şehirlerde değişik uygulamalar ortaya konmuştur. Böylece Güney Kore’de Gwangju, Busan vb. kentler takibi kolay bir insan hakları

belediye sisteminin tesisine önderlik etmişlerdir. Gwangju şehri *insan hakları şehirlerini* her yıl bir defaya mahsus bir araya getirmektedir. Gwangju 2011’de toplanan *Dünya İnsan Hakları Kentleri Forumu*’nun da asıl tanzim edeni olmuştur¹⁰.

DÜNYA İNSAN HAKLARI ŞEHİRLERİ FORUMU

Muhtelif ülkelerde *insan hakları şehirlerinde* bahsedilen bu gelişmeleri takiben 2011 yılından itibaren *Dünya İnsan Hakları Şehirleri Forumu*¹¹ vb. faaliyetler organize edilmektedir. Bu ve benzer faaliyetler 2021 yılında *İnsan Hakları Şehri Gwangju Deklarasyonu*’nda¹² tespit edilen *insan hakları şehri* vizyonuna dikkatleri çekmek adına her sene insan hakları aktivistleri ve insan hakları şehirleri kurmayla ilgilenen *paydaşlar* tarafından düzenlenmektedir.

Bahsi geçen insan hakları şehri forumları, klasik otoriteleşmeye direktme yerine idare ve bölüşme taktikleriyle, aynı zamanda dışlanan bireyleri de bu sürece katarak kişilerin insan haklarını yerelde ve idaresi mümkün olabilen bu en dar alanda destekleyerek güçlendirmeyi amaçlamaktadır¹³.

Günümüzde gittikçe daha karmaşık bir yapıya doğru gelişen şehirlerin önce insani güvenliği sağlayabilecek sonra da insanca yaşanabilecek yerler olabilmesi amacıyla

10 *Gwangju Declaration On Human Right City*, https://www.Uclg-Cisdp.Org/Sites/Default/Files/Gwangju_Declaration_On_HR_City_Final_Edited_Version_110524.Pdf E.T. 14.11.2018

11 <http://www.Whrfc.Org/En#Content.E.T.13.04.2022>

12 “Gwangju Declaration On Human Right City”, https://www.Uclg-Cisdp.Org/Sites/Default/Files/Gwangju_Declaration_On_HR_City_Final_Edited_Version_110524.Pdf E.T.13.04.2022

13 “5. Dünya İnsan Hakları Platformu”, <http://Uclg-Mewa.Org/5-D%C3%Bcn-ya-İnsan-Haklar%C4%B1-C5%9Fehirleri-Forumu/> E.T. 11.11.2018

7 Pdhre, (İnsan Hakları Eğitimi İçin Halk Hareketi)

8 UCLG Committee On Social Inclusion, Participatory Democracy And Human Rights, <https://www.Uclg-Cisdp.Org/En.E.T.15.11.2018>

9 Daha Fazla Bilgi Ve 2011 Yılından Bu Yana Yapılan Forumlar İçin Bkz. “World Human Rights Cities Forum (WHRFC) Of Gwangju, South Korea”, <https://www.Uclg-Cisdp.Org/En/Activities/Human-Rights-Cities/International-Meetings/World-Human-Rights-Cities-Forum-Of-Gwangju> E.T. 14.11.2018

belediyelerin insan haklarının uygulanma ve gözetimi için artık sivil toplum kuruluşları ve ilgili başka kurum ve kuruluşlarla danışma yoluyla birlikte hareket ederek insan hakları temelli çalışma ve hizmeti öne çıkarmakta oldukları görülmektedir. Bu minvalde belediyeler sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğine girerek insan haklarının korunup geliştirilmesi ile ilgili verilmesi gereken hizmetlerin kurumsallaştırılmasını amaç edindiler. Böylece herkes dâhil olmak üzere tüm belediye etkinlik ve hizmetlerinin farklı diğer belediye hizmetlerine ulaşılabilirliğinin toplumda daha yaygın hale gelmesi amaçlanmaktadır.

Şehirler kendi insan hakları hedeflerini uygularken bunun şekli şehirden şehre değişiklik arz eder. Bu sebeple her kent kapasitelerine, ihtiyaçlarına, sorunlarına ve kaygılarına göre bir plan yapıp geliştirme imkanına sahiptir. Kendilerini formal bir “İnsan Hakları Şehri” ilan eden belediyeler; aktivistler, konut sakinleri ve kamu görevlilerinden (veya onların atadığı kişilerden) oluşan ortak bir liderlik, yönetim birimi oluşturur. Diğer belediyeler de İnsan Hakları Şehri sıfatından önce insan hakları dilini ve standartlarını kabul edebilir¹⁴. Mesela Barcelona

Şehirler, kendi insan hakları hedeflerini uygularken bunun şekli şehirden şehre değişiklik arz eder. Bu sebeple her kent kapasitelerine, ihtiyaçlarına, sorunlarına ve kaygılarına göre bir plan yapıp geliştirme imkanına sahiptir.

Avrupa'nın öncü bir insan hakları şehridir ve bir İnsan Hakları Şehri haline gelmesiyle Avrupa Birliği ırkçılık karşıtı ayrımcılık politikasını uygulamak için “Ayrımcılık Yapmama Bürosu” oluşturmuştur¹⁵.

“İnsan hakları şehirleri” oldukça değişik, geniş ve farklı bir coğrafyaya yayılmış olduklarından farklılıklarının iyi teşhis edilebilmesi gerekmektedir. Bu oldukça farklı coğrafyadaki insan hakları şehirlerine rehberlik ve insan hakları şehirleriyle ilişkilendirerek onlara rehberlik ve destek hizmeti oldukça faydalı olacaktır. Uluslararası insan hakları çerçevesinin yerelde tatbik edilmesine değer katan, mesela insan hakları haberleşme ve barışçıl amaçlı toplantı özgürlüğü vb. çalışmaları da bu konuda ilave bir rol oynayabilir. Daha da ötesi, uluslararası insan hakları çerçevesi belediyelerde yönetim gücünün gerçekten paylaşıldığı ve insan haklarının onaylanıp korunduğu içermeci, dirençli toplumlar

oluşturmaya götüreceği bir potansiyele sahiptir. Yerel yönetimlerin insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasında kilit aktörler olarak tanınması ve her yıl bir *Dünya İnsan Hakları Şehirleri Forumu*'nun birlikte düzenlenmesi için BM düzeyinde güçlü bir siyasi savunma mekanizması da gerçekleştirmişti.

SONUÇ

Yerel, ulusal ve uluslararası gelişmelerinden kısaca bahsettiğimiz şehirde insan haklarının başarıyla tatbik edilebildiği görülmektedir. Yerelde insan haklarının uygulanabileceği görülmüş sonra da meydana gelen insan hakları ihlalleri tespit edilerek bir listesi yapılmıştır. Belediye, yerelde insan haklarının uygulanabilerek gerçekleşmesi ve insan hakları ihlallerinin belirlenip listelenmesi biçiminde işe başlamıştır. Kentlerde insan haklarına böyle bir yaklaşım şekli bir insan hakları eylem planı stratejisi izlenmeyi gerekli kılmıştır. Böyle bir durumda ana fikir kent sakinlerinin şehirdeki kaynakların kullanılması hakkındaki ilgili yasaları ve politikaları ele alarak ve insan haklarının güçlü kılınarak olabilecek insan hakları ihlalleriyle ilgili sorunların çözülebilmesi yolunda stratejik planlar geliştirebilmektir. Şehir halkı böylece belediye ile birlikte adım atarak alınacak tüm karar, politika ve stratejilerin insan hakları rehberliğinde ele alınmasına çalışarak bu şekilde şehirde insan haklarına bütüncül bir bakışla yaklaşmayı sağlamış olacaktır.

Ele alınan hususlar ve değerlendirmeler ışığında trafik ışıklarının ve korna seslerinin yerine mutlu bir kent olarak ünlenen Sinop şehrinin de diğer kentler gibi “insan hakları şehri” ilan edebilecek bir kültür ve medeniyete sahip olduğu aşikardır.

14 Bazı Şehirler Kendilerini Resmen “İnsan Hakları Şehri” Olarak İlan Ettiler Hatta Birçok Şehir Arasında Gelişen Bir Ağ Da Tesis Edildi. *Role Of Local Government In The Promotion And Protection Of Human Rights – Final Report Of The Human Rights Council Advisory Committee*, S.12, https://www.google.com.tr/search?q=Role+Of+Local+Government+in+The+Promotion+And+Protection+Of+Human+Rights+%E2%80%93+Final+Report+Of+The+Human+Rights+Council+Advisory+Committee&rlz=1C1NHXL_Trt718tr718&Oq=Role+Of+Local+Government+in+The+Promotion+And+Protection+Of+Human+Rights+%E2%80%93+Final+Report+Of+The+Human+Rights+Council+Advisory+Committee&aq=chrome..69i57.1106j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8.E.T.18.11.2018

15 Michele Grigola, “Human Rights And Cities: The Barcelona Office For Non-Discrimination And Its Work For Migrants”, *The International Journal Of Human Rights*, 14(6):894-912, 2010